

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ A MITROPOLIEI MUNTENIEI ȘI DOBROGEI
ANUL LXXXVI (2017), NR. 1-6 (IANUARIE-IUNIE)

Colegiul editorial

Președinte:

Preafericitul Părinte
† DANIEL,
*Arhiepiscopul Bucureștilor,
Mitropolitul Munteniei și Dobrogei,
Locțiitorul Tronului Cezareei Capadociei și
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Vicepreședinți:

† ÎPS NIFON al Târgoviștei
† ÎPS TEODOSIE al Tomisului
† ÎPS CALINIC al Argeșului și Muscelului
† ÎPS CIPRIAN al Buzăului și Vrancei
† ÎPS CASIAN al Dunării de Jos
† PS VINCENTIU al Sloboziei și Călărașilor
† PS GALACTION al Alexandriei și Teleormanului
† PS AMBROZIE al Giurgiului
† PS VISARION al Tulcii
† PS TIMOTEI Prahoveanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei
Bucureștilor

Membri:

Redactori: Preot Dumitru Sorin STOIAN, Isabela STOIAN

Corector: Ana-Maria RĂDUCAN

Tehnoredactor: Mihai MEHEDIN

© Redacția revistei mitropolitane *Glasul Bisericii*
București, Intrarea Miron Cristea, nr. 9, sector 4
Tel. 021.337.21.02

redactia@glasulbisericii.ro
www.arhiepiscopiabucurestilor.ro

ISSN: 1013-6789

Cuprins

EDITORIAL

- † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
*Pictura bizantină – expresia liturgică vizuală
a credinței ortodoxe și a vieții sfinților* 13

PASTORALE

- Pastorala Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române
la Duminica Ortodoxiei din Anul Domnului 2017* 21
- † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
*Pastorală la Praznicul Învierii
Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2017* 27
- † NIFON, Arhiepiscopul Târgoviștei, Mitropolit onorific
și Exarh patriarhal
*Pastorală la Praznicul Învierii
Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2017* 33
- † TEODOSIE, Arhiepiscopul Tomisului
*Pastorală la Praznicul Învierii
Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2017* 39
- † CALINIC, Arhiepiscopul Argeșului și Muscelului
*Pastorală la Praznicul Învierii
Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2017* 45
- † CIPRIAN, Arhiepiscopul Buzăului și Vrancei
*Pastorală la Praznicul Învierii
Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2017* 51
- † CASIAN, Arhiepiscopul Dunării de Jos
*Pastorală la Praznicul Învierii
Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2017* 59

† VINCENTIU, Episcopul Sloboziei și Călărașilor	
<i>Pastorală la Praznicul Învierii</i>	
<i>Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2017</i>	67
† GALACTION, Episcopul Alexandriei și Teleormanului	
<i>Pastorală la Praznicul Învierii</i>	
<i>Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2017</i>	73
† AMBROZIE, Episcopul Giurguiului	
<i>Pastorală la Praznicul Învierii</i>	
<i>Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2017</i>	81
† VISARION, Episcopul Tulcii	
<i>Pastorală la Praznicul Învierii</i>	
<i>Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2017</i>	91

ARTICOLE ȘI STUDII

Preot dr. Florin ȘERBĂNESCU	
<i>O falsă dilemă: biserici mari sau biserici mici?</i>	
<i>Biserici adaptate la funcțiuni!</i>	99
Preot conf. dr. Petre COMȘA	
<i>Folosirea operei Sfântului Ioan Gură de Aur</i>	
<i>în propovăduire</i>	111
Drd. Paul Daniel CĂȚOI	
<i>Tensiunea dintre Dumnezeu și lume</i>	
<i>în Evanghelia după Ioan, capitolul 17</i>	121
Drd. Ovidiu-Mihai NEACȘU	
<i>„Νοῦς Χριστοῦ” în epistolele pauline</i>	
<i>– o perspectivă niptică</i>	145
Dr. Silviu-Constantin NEDELCU	
<i>Problema drepturilor omului în revistele</i>	
<i>bisericești ortodoxe în perioada 1975–1989</i>	163

Prof. Nicolae ȚIRIPAN	
<i>Protopopiatul Călărași în perioada 1940-1950</i>	175
Preot dr. Adrian AGACHI	
<i>Icoana - Scriptura în imagini</i>	211

**2017 – ANUL OMAGIAL AL SFINTELOR ICOANE,
AL ICONARILOR ȘI AL PICTORILOR BISERICEȘTI**

<i>Lucrările Conferinței pastoral-misionare semestriale de primăvară a clericilor din Arhiepiscopia Bucureștilor, cu tema „2017 – Anul omagial al sfințelor icoane, al iconarilor și al pictorilor bisericești”</i>	257
† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române	
<i>2017 – Anul omagial al sfințelor icoane, al iconarilor și al pictorilor bisericești</i>	261
Preot prof. dr. Ștefan BUCHIU	
<i>Dimensiunea apofatică a icoanei ortodoxe</i>	267
Lect. dr. Ștefan IONESCU-BERECHET	
<i>Teologia icoanei la Sfinții Nichifor Mărturisitorul și Teodor Studitul</i>	277
Preot dr. Florin ȘERBĂNESCU	
<i>Etape în evoluția picturii ortodoxe românești</i>	289
Alexandru NICOLAU	
<i>Icoana și surrogatele ei</i>	313

MISIUNE ȘI RESPONSABILITATE

† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române	
<i>Lumina credinței lor jertfelnice a biruit întunericul regimului ateu</i>	323

† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române <i>Iubirea reciprocă dintre copii și părinți – binecuvântare și bucurie pentru familie</i>	325
† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române <i>Un pas important în practica sinodalității ortodoxe universale – Semnificația liturgică, pastorală și misionară a Sinodului din Creta</i>	327
VIAȚA BISERICESCĂ ÎN MITROPOLIA MUNTENIEI ȘI DOBROGEI	
<i>Agenda de lucru a Preafericitului Părinte Patriarh Daniel ianuarie–iunie 2017</i>	335
<i>Workshop pentru preoții de caritate. „Lupta împotriva akediei este foarte importantă pentru că ne ajută să trăim efectiv viața”</i>	365
<i>Simpozion Internațional de Muzicologie Bizantină, la Buzău</i>	367
Prof. Melania-Emanuela PĂTRĂȘCANU <i>Concurs de muzică psaltică și concert coral, la Focșani</i>	369
<i>Concursul internațional de icoană „Culorile – lumina sufletului”</i>	371
NOUTĂȚI EDITORIALE	375

Problema drepturilor omului în revistele bisericești ortodoxe în perioada 1975-1989

Dr. Silviu-Constantin NEDELCU

Introducere

Acest studiu își propune să facă o analiză asupra societății române din perioada comunistă, mai precis din timpul regimului condus de Nicolae Ceaușescu. Obiectul de cercetare îl reprezintă drepturile omului în vremea respectivă, iar ca studiu de caz ne-am oprit atenția asupra drepturilor religioase.

Astfel, un moment de cotitură al politicii pe plan internațional este considerat a fi semnarea la Helsinki, în anul 1975, a documentului numit *Actul final* sau *Acordurile de la Helsinki*. În anul 1975, pe data de 1 august, acest document a fost semnat de către reprezentanții a 35 de state, atât din Vest cât și din Est. *Actul final* prevedea 10 puncte, lucru pentru care a mai fost numit și *Decalogul*. La punctul 7 era menționat un aspect privind respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, printre care erau enumerate și cele religioase.

Cercetarea noastră este constituită din trei părți: 1) Relația dintre Biserica Ortodoxă Română și statul român în perioada comunistă; 2) *Actul final* de la Helsinki (1975); 3) Problema drepturilor omului în unele articole publicate în revistele bisericești ortodoxe în perioada 1975-1989.

Pentru a înțelege obiectiv natura acestor articole publicate în revistele bisericești ortodoxe, este nevoie de o anumită maturitate și totodată de o bună cunoaștere a contextului istoric și politic din timpul regimului comunist. Noutatea cercetării noastre o reprezintă analizarea articolelor următoare, cu privire la acordul de la Helsinki. Totodată, este important de menționat faptul că, începând cu anul 1975, s-a observat o oarecare „relaxare” în privința drepturilor religioase. De asemenea, un alt aspect demn de menționat, care nu va lipsi din articolele

bisericești publicate între anii 1975-1989, este acela al libertății religioase de care se bucură poporul.

1. Relația dintre Biserica Ortodoxă Română și statul român în perioada comunistă

Modificarea relațiilor dintre Biserica Ortodoxă Română și statul român este rezultatul noilor schimbări politice survenite imediat după război, odată cu instaurarea regimului totalitar comunist.

Biserica Ortodoxă Română a fost pusă într-o situație deosebit de delicată, în acest nou context politic. După anul 1948, imediat după alungarea regelui Mihai I din țară, au fost emise mai multe legi defavorabile Bisericii Ortodoxe Române și care au afectat misiunea ei. Asistența religioasă și cultul au fost interzise în spitale, azile, închisori și unități militare. Acestor măsuri le-au urmat altele și mai drastice, precum naționalizarea bunurilor Bisericii, indiferent că erau terenuri agricole, păduri sau imobile. Mai mult, facultățile de teologie din țară au fost desființate, iar în locul acestor au fost înființate două institute teologice (unul la București și altul la Sibiu). De asemenea, au fost desființate unele seminarii teologice, rămânând doar cinci în toată țara.

O parte dintre profesorii de teologie au fost forțați să demisioneze, precum și unii ierarhi ai Bisericii. Pe lângă aceștia, au fost trimiși în exil, deportați sau închiși în lagăre de muncă și reeducare numeroși preoți, teologi, călugări și monahii. Au fost create închisori și lagăre speciale pentru studenți, intelectuali și preoți. Majoritatea mănăstirilor au fost închise și transformate în grajduri, depozite sau hambare. Puținele mănăstiri rămase deschise au fost pustiite prin Decretul 410 din 1959, prin care au fost dați afară în mod forțat mii de călugări și călugărițe, pentru a putea fi introduși în câmpul muncii.

Pe lângă toate aceste măsuri de exterminare a religiei și a Bisericii, trebuie amintit faptul că și presa bisericească a fost desființată în bună parte. Însă, în ciuda desființării multor reviste ce se publicau înainte de 1944, au fost înființate altele noi, care au continuat să apară până azi. Acest fapt i se datorează patriarhului Justinian Marina care, într-o vreme când publicațiile erau suprimate de regimul comunist, a reușit să înființeze reviste ce au atins cel mai înalt grad de calitate. Meritul cel mai mare pe care l-a avut patriarhul Justinian Marina este acela că, prin aceste publicații periodice, a salvat de la condamnarea de-a fi muritori de foame, de către regimul comunist, pe preoții și profesorii de teologie care fuseseră întemnițați, așa cum este cazul profesorului Teodor M. Popescu sau cel al Părintelui profesor Dumitru Stăniloae, plătindu-i personal pentru articolele pe care aceștia le scriau.

Schimbările survenite pe plan politic au determinat Biserica Ortodoxă Română să găsească o metodă de supraviețuire pentru a nu repeta experiența dureroasă din Rusia ori, în cel mai rău caz, din Albania, care în anul 1967 a fost declarată ca fiind primul stat ateu din lume. Prin alegerea providențială a patriarhului Justinian Marina, Biserica Ortodoxă Română nu numai că a supraviețuit, însă a reușit să își țină bisericile deschise, cu toate că misiunea i-a fost restricționată. Pe banii statului comunist unele mănăstiri au fost restaurate și încadrate ca monumente în patrimoniul național. Putem aminti aici doar câteva dintre ele, precum mănăstirile Voroneț, Putna, Sucevița, Moldovița etc. S-a continuat activitatea teologică în cele două institute teologice de la București și de la Sibiu prin susținerea cursurilor de către profesori ce au făcut teologie într-o perioadă de ateism declarat. Printre aceștia se numără profesorul Alexandru Elian, părintele profesor Dumitru Stăniloae și alții. Presa bisericească a continuat să funcționeze cu toată cenzura de rigoare.

Deși Biserica a fost nevoită să renunțe la anumite laturi ale misiunii sale, ca de pildă catehizarea tinerilor, misiunea în penitenciare, azile, orfeline etc., ea a supraviețuit asemeni Bisericii Creștine primare, care își desfășura misiunea în catacombe. Acest compromis făcut de Biserică a salvat însăși existența ei; și nu numai existența, dar a evitat și producerea unei schisme interne, așa cum s-a întâmplat în Biserica Ortodoxă a Rusiei sau în Biserica Ortodoxă din Bulgaria, care, până în urmă cu câțiva ani, avea doi patriarhi: unul care colaborase cu securitatea și altul care nu colaborase cu regimul comunist. Această stare a scindat Biserica Ortodoxă din Bulgaria în două tabere, lucru care la noi nu s-a întâmplat.

Biserica Ortodoxă Română a fost condusă în perioada regimului comunist de patru patriarhi: 1) Nicodim Munteanu (1945-1948); 2) Justinian Marina (1948-1977); 3) Iustin Moiescu (1977-1986); 4) Teoctist Arăpașu (1986-1989).

Cel mai reprezentativ dintre aceștia a fost patriarhul Justinian Marina, care a avut și cea mai lungă perioadă de patriarhat. Patriarhul Justinian Marina, pe numele său de mirean Ioan Marina, s-a născut în data de 2 februarie în anul 1901, în satul Suești, județul Vâlcea. A fost preot de mir, iar apoi, rămânând văduv, a fost ales, după moartea patriarhului Nicodim Munteanu (†1948) ca succesor la tronul patriarhal. A păstorit Biserica până la moartea sa, survenită în anul 1977.

După anul 1965, o idee-forță a ideologiei comuniste a fost aceea că Biserica Ortodoxă era una națională, una românească, iar „legăturile existente între Biserică și poporul român au fost deosebit de strânse”¹. O altă idee-forță a statului ateu a fost lupta pentru drepturile poporului, iar Biserica Ortodoxă

¹ George ENACHE, Adrian Nicolae PETCU, *Patriarhul Justinian și Biserica Ortodoxă Română în anii 1948-1964*, Galați, Ed. Partener, 2009, p. 56.

Română „a salutat instaurarea regimului democrat popular, care, în declarațiile patriarhului (Justinian Marina, n.n.), este cel mai apt să contribuie la fericirea poporului”². În acest sens, patriarhul Justinian afirma următoarele despre relația dintre stat și Biserică:

„Biserica Ortodoxă Română trăiește în stat și recunoaște autoritatea acestuia; Biserica noastră este prezentă și activă în stat, nu numai pentru că membrii Bisericii sunt și membrii statului, ci și pentru faptul că între membrii Bisericii și cetățenii statului s-a stabilit o legătură firească în interesul comun al amândurora, al statului și al Bisericii. Patria este un întreg social indivizibil, înlăuntrul căruia Biserica și statul coexistă, fără să se contopească, și colaborează liber, fără a fi concurente inițiativelor și acțiunilor care intră în competența și dreptul fiecăruia. Biserica Ortodoxă Română știe și apreciază că statul nostru socialist se preocupă în gradul cel mai înalt de ridicarea nivelului de viață al cetățenilor, de bunăstarea și propășirea țării în toate privințele”³.

Deși Biserica nu și-a întrerupt niciodată activitatea misionară, cu toate acestea, anumite drepturi au fost îngădite. Astfel, în comentariul său cu privire la drepturile religioase menționate în Constituția din 1948, patriarhul Justinian afirma:

„Biserica Ortodoxă Română constată că în noua Constituție s-au înscris principii care garantează libera predicare a credinței noastre. Astfel, principiul că întreaga putere de stat vine de la popor și aparține poporului este în concordanță cu principiile Evangheliei: Supuneți-vă unul altuia și așa veți împlini legea lui Hristos. Alte principii privesc lumile materiale și mai ales spirituale pentru care dintotdeauna Biserica creștină a luptat, ca să le aducă în câmpul împlinirii. Respectarea și apărarea proprietății particulare încurajează năzuința omului către muncă, propășire și îndeosebi către întemeierea familiei, instituție sfântă pentru Biserică și societate între tainele ei. Tot așa de aproape de inima Bisericii este și proprietatea obștească, acele bunuri comune ale poporului, ca: subsolul, apele, poșta, telegraful și radioul [...] Astfel, sunt asigurate libertățile individuale și obștești, capacitatea spirituală și materială a omului, conviețuirea pașnică, înfrățirea și unirea naționalităților din țară [...]. Dar bunul spiritual cel mai înalt este libertatea conștiinței, libertatea religioasă. Ea este garantată prin constituție. Prin aceasta se asigură Bisericii Ortodoxe Române exercițiul ei nestingherit și îi dă siguranța încetării oricărui fel de favoritism, înlătură întrecerile profesionale și sectare, prozelitismul și privilegiile materiale sau morale, de care s-a bucurat în trecut conducerea unui anumit cult care nu este așa de aproape de popor ca noi.

² G. ENACHE, A. N. PETCU, *Patriarhul Justinian...*, p. 57.

³ † Patriarhul JUSTINIAN MARINA, *Apostolat social. Pilde și îndemnuri pentru cler*, vol. 10, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1971, p. 77, *apud* G. ENACHE, A. N. PETCU, *Patriarhul Justinian...*, p. 59.

Acest lucru a fost posibil numai pentru că această conducere avea sprijinul unor factori conducători, astăzi excluși de la exercițiul puterii publice”⁴.

Doctorul George Stan, care a fost medicul personal al Patriarhului Justinian timp de 15 ani, spunea despre acesta că nu-i mai rămăseseră decât două atitudini posibile pe care le putea avea Biserica: „intrarea în catacombe [...] sau găsierea unei modalități concrete de continuare a existenței văzute a misiunii [...] într-un context politic ostil”⁵.

2. Actul final de la Helsinki (1975)

Documentul de importanță istorică cunoscut sub numele de *Actul de la Helsinki* a avut o rezonanță puternică nu doar în mediile laice, ci și în cele bisericești din România.

Astfel, în presa bisericească ortodoxă, pe plan intern, din anul 1975 au apărut trei articole cu privire la documentul mai sus menționat. Este vorba despre următoarele articole: 1) Redacția, „Un eveniment de importanță istorică: semnarea «Actului final» al Conferinței General-Europene pentru securitate și cooperare”, *Biserica Ortodoxă Română*, XCIII (1975), 7-8, pp. 881-885; 2) Redacția, „Un eveniment de importanță istorică pentru Europa și întreaga lume”, *Glasul Bisericii*, XXXIV (1975), 7-8, pp. 705-708; 3) Redacția, „Noile orizonturi de la Helsinki – August 1975”, *Mitropolia Olteniei*, XXVII (1975), 7-8, pp. 489-491.

Articolul apărut în revista *Biserica Ortodoxă Română* sub titlul „Un eveniment de importanță istorică: semnarea «Actului final» al Conferinței General-Europene pentru securitate și cooperare” a fost încadrat la rubrica „Însemnări din viața patriei”.

În prima parte a articolului se precizează data și locul unde a avut loc evenimentul istoric care avea o importanță deosebită atât pentru țările europene, cât și pentru celelalte state din întreaga lume. Astfel, în ziua de 1 august 1975 a fost semnat *Actul final* al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, ce a avut loc la Helsinki, capitala Finlandei. Documentul respectiv a fost semnat de reprezentanții a 35 de state, și anume:

⁴ † Patriarhul JUSTINIAN MARINA, *Apostolat social. Pilde și indemnuri pentru cler*, vol. 1, București, Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1949, pp. 96-97, *apud* G. ENACHE, A. N. PETCU, *Patriarhul Justinian...*, pp. 60-61.

⁵ † ТEOCTИCТ, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Misiunea Bisericii Ortodoxe la cumpăna între milenii. Experiența Bisericii Ortodoxe Române*, în: *Almanah bisericesc*, Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor, București, 2001, p. 6, *apud* George STAN, *Părintele Patriarh Justinian Marina*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2005, p. 40.

„1) Bruno Kreisky, cancelarul federal al Austriei; 2) Leo Findemans, primul ministru al Belgiei; 3) Todor Jivkov, președintele Consiliului de stat al R. P. Bulgaria; 4) Pierre Elliot Trudeau, primul ministru al Canadei; 5) Gustav Husak, președinte al R. S. Cehoslovace; 6) Arhiepiscopul Makarios, președintele Republicii Cipru; 7) Anker Joergensen, primul ministru al Danemaricii; 8) Pierre Graber, președintele Confederației Elvețiene; 9) Urho Kekkonen, președintele Republicii Finlanda; 10) Valery Giscard d'Estaing, președintele Republicii Franceze; 11) Erich Honecker, prim-secretar al C. C. Al Partidului Socialist Unit din Germania – R. D. Germană; 12) Helmut Schmidt, cancelarul federal al R. F. Germania; 13) Constantin Karamanlis, primul ministru al Greciei; 14) Liam Cosgrave, primul ministru al Irlandei; 15) Geir Hallgrímsson, primul ministru al Islandei; 16) Aldo Moro, președintele Consiliului de Miniștri al Italiei; 17) Iosip Broz Tito, președintele R. S. F. Iugoslavia; 18) Walter Kieber, șeful guvernului Lichtensteinului; 19) Gaston Thorn, primul ministru al Luxemburgului; 20) Anton Buttigieg, vicepremier al Guvernului Maltei, în numele primului ministru, Dom Mintoff; 21) Harold Wilson, primul ministru al Marii Britanii; 22) Andre Saint-Mleux, șeful Guvernului Principatului Monaco; 23) Trygve Bratteli, primul ministru al Norvegiei; 24) Joop den Uyl, primul ministru al Olandei; 25) Edward Gierek, prim-secretar al Partidului Muncitoresc Unit Polonez – Polonia; 26) Francisco de Costa Gomez, președintele Portugaliei; 27) Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România; 28) Gian Luigi Berti, secretar de stat pentru afacerile externe și politice ale Republicii San Marino; 29) Carlos Arias Navarro, primul ministru al Spaniei; 30) Gerald R. Ford, președintele Statelor Unite ale Americii; 31) Olaf Palme, primul ministru al Suediei; 32) Suleyman Demirel, primul ministru al Turciei; 33) Janos Kadar, prim-secretar al C. C. Al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar – R. P. Ungară; 34) Leonid Brejnev, secretar general al C. C. al P. C. U. S. – U. R. S. S.; 35) Agostino Casaroli, secretarul Consiliului pentru problemele publice ale Vaticanului”⁶.

Semnarea actului s-a încheiat „cu o scurtă alocuțiune [sic!] rostită de președintele țării-gază, Urho Kekkonen, care a subliniat că semnarea Actului final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa⁷ exprimă implicit angajamentul statelor respective de a transpune în viață prevederile elaborate prin consens”⁸.

În partea a doua se relatează aportul României adus pe plan internațional pentru „pacea, securitatea, cooperarea și progresul popoarelor”⁹. Totodată este amintită participarea personală a președintelui Nicolae Ceaușescu, care prin

⁶ Redacția, „Un eveniment de importanță istorică: semnarea «Actului final» al Conferinței General-Europene pentru securitate și cooperare”, *Biserica Ortodoxă Română*, XCIII (1975), 7-8, pp. 881-882.

⁷ În text apare o eroare de redactare în loc de *Europa* fiind scris *Europe*.

⁸ Redacția, „Un eveniment de importanță istorică...”, p. 882.

⁹ Redacția, „Un eveniment de importanță istorică...”, p. 882.

alocuțiunea sa a făcut „o strălucită prezentare a pozițiilor constructive ale României, precum și o profundă analiză documentelor adoptate și a activității ce trebuie desfășurată în viitor pentru transpunerea în viață a acestor documente”¹⁰. Acesta a afirmat în discursul său că „nu trebuie să se creeze iluzia că putem sta liniștiți și în siguranță; dimpotrivă, trebuie să fim conștienți că urmează o etapă nouă, hotărâtoare pentru viața popoarelor europene, aceea a realizării în fapt a păcii, bunăstării și libertății”¹¹.

În partea a treia a articolului sunt prezentate cele 10 puncte ale *Actului final*, numit și *Decalogul*:

„1) egalitatea suverană, respectarea drepturilor inerente suveranității; 2) nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forță; 3) inviolabilitatea frontierelor; 4) integritatea teritorială a statelor; 5) reglementarea pașnică a diferendelor; 6) neamestecul în treburile interne; 7) respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, inclusiv a libertății de gândire, conștiință, religie sau de convingere; 8) egalitatea în drepturi a popoarelor de a dispune de ele însele; 9) cooperarea între state; 10) îndeplinirea cu bună credință a obligațiilor asumate conform dreptului internațional”¹².

În ultimul capitol al documentului respectiv este prevăzută organizarea unei viitoare conferințe pentru a se face bilanțul privind argumentele asumate, „hotărându-se ca prima din noile reuniuni să se țină în Belgrad, în anul 1977”¹³.

Ultima parte a articolului descrie vizita întreprinsă de către președintele Statelor Unite ale Americii, Gerald R. Ford, în zilele de 2 și 3 august 1975 în țara noastră. Totodată, în discursul președintelui Nicolae Ceaușescu cu privire la documentul semnat la Helsinki este arătat faptul că aceasta este „prima vizită a președintelui Statelor Unite efectuată într-o altă țară după încheierea cu succes a Conferinței pentru securitatea europeană”¹⁴. Acesta continuă, spunând despre vizita omologului american că este „ca o expresie a trecerii la aplicarea în viață a celor semnate, la Helsinki, împreună cu reprezentanții celorlalte state”¹⁵.

Se menționează apoi faptul că Biserica Ortodoxă Română, prin clerul și credincioșii ei, va încerca să „contribuie efectiv și fără rezervă la politica internă și externă a Statului român”¹⁶. Patriarhul Justinian Marina a trimis, în acest sens, următoarea telegramă președintelui României, Nicolae Ceaușescu:

¹⁰ Redacția, „Un eveniment de importanță istorică...”, p. 882.

¹¹ Redacția, „Un eveniment de importanță istorică...”, p. 882.

¹² Redacția, „Un eveniment de importanță istorică...”, p. 883.

¹³ Redacția, „Un eveniment de importanță istorică...”, p. 883.

¹⁴ Redacția, „Un eveniment de importanță istorică...”, pp. 884-885.

¹⁵ Redacția, „Un eveniment de importanță istorică...”, p. 885.

¹⁶ Redacția, „Un eveniment de importanță istorică...”, p. 885.

„Domnului Nicolae CEAUȘESCU

Președintele Republicii Socialiste România

Cu satisfacția rară pe care o încearcă întregul popor român împreună cu toate popoarele lumii, după încheierea lucrărilor Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, ținută la Helsinki, și cu nădejdea neclintită că hotărârile cuprinse în Actul final al acestei reuniuni, semnat de conducătorii a 35 de state – între care Domnia Voastră cu demnitate și prestigiu ați reprezentat țara noastră – vor fi traduse în viață, pentru inegurarea unei ere de justiție internațională, de cooperare frățească și pace, ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, prin glasul Nostru, exprimă Domniei Voastre sentimentele lor de înaltă considerație și profundă recunoștință, pentru făurirea unei lumi mai drepte și mai bune, pentru pace și înțelegere între popoare. Dorim să Vă asigurăm și cu acest prilej că vom munci din toate puterile și vom sprijini toate acțiunile Domniei Voastre, pentru continua dezvoltare și înflorire a Patriei noastre, Republica Socialistă România, pentru fericirea spirituală și materială a poporului român și pentru cooperarea multilaterală și rodnică între popoarele din lumea întregă.

† Justinian,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române¹⁷.

În revista *Glasul Bisericii*, revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei, sub semnătura Redacției¹⁸ a apărut articolul „Un eveniment de importanță istorică pentru Europa și întreaga lume”. Aici sunt descrise cele trei faze ale pregătirii conferinței de la Helsinki, care a avut loc în perioada 30 iulie – 1 august 1975, semnarea *Actului final* reprezentând ultima fază.

Este redat un fragment din discursul președintelui Nicolae Ceaușescu, caracterizat ca fiind „militantul cel mai de seamă, pentru pace, progres și bunăstare al poporului nostru”,¹⁹ care afirma despre necesitatea „folosirii energiei atomice în scopuri pașnice”²⁰. După ce se face elogierea contribuției aduse de președintele Nicolae Ceaușescu, atât pe plan intern, cât și pe plan extern, în ceea ce privește

¹⁷ Redacția, „Un eveniment de importanță istorică...”, p. 885.

¹⁸ Comitetul de redacție era alcătuit din: 1) Președinte: Preafericitul Părinte Justinian, Mitropolitul Ungrovlahiei și Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române; 2) Vicepreședinți: P.S. Dr. Antim (Angelescu, n.n.), Episcopul Buzăului, și P.S. Dr. Antim (Nica, n.n.), Episcopul Dunării de Jos; 3) Membri: P.S. Roman Ialomițeanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, și P.C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar mitropolitan; 4) Redactor responsabil: P.C. Pr. Petre F. Alexandru, consilier cultural mitropolitan. Deși articolul apare sub semnătura Redacției, care era alcătuită din mai mulți membri, înclinăm totuși să credem că articolul a fost scris de redactorul responsabil, Pr. Petre F. Alexandru.

¹⁹ Redacția, „Un eveniment de importanță istorică pentru Europa și întreaga lume”, *Glasul Bisericii*, XXXIV (1975), 7-8, p. 706.

²⁰ Redacția, „Un eveniment de importanță istorică pentru Europa și întreaga lume”, p. 706.

securitatea și pacea, este consemnată telegrama trimisă de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian către președintele Nicolae Ceaușescu, cu ocazia acestui eveniment²¹. Articolul se încheie cu un alt elogiu adus președintelui republicii care „își va spori și în viitor râvna și lucrarea de propovăduire a binelui și păcii pentru înflorirea Patriei”²².

O altă revistă bisericească, în afara celor două pe care le-am menționat anterior, *Biserica Ortodoxă Română* și *Glasul Bisericii*, este *Mitropolia Olteniei*, revista oficială a Arhiepiscopiei Craiovei și a Episcopiei Râmnicului și Argeșului, unde a fost consemnat evenimentul de la Helsinki.

În articolul intitulat „Noile orizonturi de la Helsinki – August 1975”, apărut sub semnătura Redacției²³, se arată faptul că un loc important îl ocupă respectarea „drepturilor și libertăților fundamentale ale omului – între acestea enumerându-se libertatea de gândire, de conștiință, libertatea religioasă sau de convingere”²⁴. Este adus apoi un elogiu președintelui țării, Nicolae Ceaușescu. Articolul se încheie cu gândul că fiii Bisericii Ortodoxe Române „împărtășesc unanim alesele năzuințe consimțite la Helsinki”²⁵.

Așadar, acestea sunt articolele publicate în revistele bisericești, cu privire la *Actul final* de la Helsinki, din vara anului 1975.

3. Problema drepturilor omului în unele articole publicate în revistele bisericești ortodoxe în perioada 1975-1989

După semnarea *Actului final* de la Helsinki (1 august 1975), în presa bisericească ortodoxă nu a fost tratată problema drepturilor omului, cu excepția revistei *Biserica Ortodoxă Română*, care era buletinul oficial al Patriarhiei Române.

Articolele care au tratat problema drepturilor omului se referă strict la documentul menționat anterior, precum și la întâlnirile care au succedat conferința de la Helsinki.

²¹ Redacția, „Un eveniment de importanță istorică pentru Europa și întreaga lume”, pp. 707-708.

²² Redacția, „Un eveniment de importanță istorică pentru Europa și întreaga lume”, pp. 707-708.

²³ Comitetul de redacție era alcătuit din: 1) Președinți: I.P.S. Teoctist, Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei; I.P.S. Iosif, Episcop al Râmnicului și Argeșului; 2) Membri: P.S. Nestor Severineanu, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei; P.C. Pr. Ioan Dumitrescu, Vicarul Episcopiei Râmnicului și Argeșului; P.C. Pr. Nic. Petrescu, Profesor la Seminarul teologic Craiova; P.C. Ierom. Veniamin Micle, Profesor la Seminarul teologic Craiova; P.C. Pr. Dumitrescu C. Sandu, Parohia Jiblea Nouă, Călimănești-Vilcea; 3) Redactori responsabili: P.C. Pr. Ilie D. Brătan, Consilier cultural la Arhiepiscopia Craiovei, și P.C. Nicolae Bălă, Consilier cultural la Episcopia Râmnicului și Argeșului. Înclinăm să credem că articolul a fost redactat de unul dintre cei doi redactori responsabili ai revistei.

²⁴ Redacția, „Noile orizonturi de la Helsinki – August 1975”, *Mitropolia Olteniei*, XXVII (1975), 7-8, p. 489.

²⁵ Redacția, „Noile orizonturi de la Helsinki...”, p. 491.

Articolele care se găsesc în revistele bisericești sunt următoarele:

Nr.	Autor	Titlul articolului	Revista	An	Nr	Pagini
1	[Redacția]	„Traducerea în viață a «Actului Final» de la Helsinki”	BOR ²⁶	1977	4	291-292
2	[Redacția]	„Consultația despre baza teologică a drepturilor omului, Geneva 30 IV – 3 V 1980”	BOR	1980	5-6	557-559
3	P. S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul	„Lucrările Comitetului de lucru al Programului Bisericilor pentru aplicarea Actului final de la Helsinki”	BOR	1983	1-2	44-45
4	Pr. Dumitru Soare	„Constituirea și prima sesiune de lucru a «Comitetului de supraveghere a procesului Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa» din cadrul Conferinței Bisericii Europene (Geneva, 11-13 mai 1985)”	BOR	1985	5-6	398-402
5	[Redacția]	„Consultația Conferinței Creștine pentru Pace, cu tema «Zece ani de la semnarea actului final de la Helsinki – Sarcinile noastre viitoare»”	BOR	1985	9-12	828-830
6	[Redacția]	„Sesiunea Comitetului de evaluare a procesului Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa (Budapesta, 21-23 februarie 1986)”	BOR	1986	3-4	12-15

Așadar, problema drepturilor omului, indiferent că era vorba despre drepturile religioase sau nu, a fost cenzurată de către autoritățile competente în acest sens. Există, în schimb, posibilitatea ca anumite idei să se regăsească în pastoralele ierarhilor sau în alte articole, dar nu sub această denumire.

Din analizarea articolelor publicate în periodicele bisericești de dinainte de anul 1975, am constatat următorul fapt, și anume că au existat articole cu privire la libertățile religioase de care „se bucurau” locuitorii Republicii Populare Române, urmând ca, în anii regimului Ceaușescu, acest subiect să fie abandonat pentru altele mult „mai importante”, precum realizările partidului, vizitele conducătorului mult iubit ș.a.

Concluzii

Relația dintre Biserica Ortodoxă Română și statul român în perioada comunistă (1945-1989), a fost una de *compromis* iar nu, așa cum a fost catalogată de foarte multe ori în mod cu totul eronat, asemănătoare cu una de *colaboraționism*. Biserica Ortodoxă Română, prin grija Preafericitului Părinte Patriarh Justinian

²⁶ Titlul revistei *Biserica Ortodoxă Română* îl vom reda abreviat, BOR, din economie de spațiu.

Marina (1901-1977), a încercat să supraviețuiască celei mai grele perioade din existența sa, când aproape toate drepturile și atribuțiile i-au fost interzise.

Astfel, în perioada comunistă românii nu au avut dreptul la libertatea de gândire sau de religie. În urma semnării *Actului final* de la Helsinki (1975) de către membrii a 35 de state europene și nu numai, dintre care SUA și Canada, s-a putut observa o anumită „relaxare” și o destindere din partea autorităților, în ceea ce privește drepturile omului, care constituia punctul 7 al documentului respectiv.

Semnarea acestui document a avut un puternic impact, mai ales în mediul bisericesc, unde au fost publicate diverse articole despre drepturile omului.

Astfel, în urma analizării articolelor care au fost publicate în revistele bisericești cu privire la semnarea *Actului final* de la Helsinki din anul 1975, am ajuns la următoarele concluzii generale:

- 1) în anul 1975, au fost publicate trei articole cu privire la *Actul Final* de la Helsinki;
- 2) între anii 1975-1989 nu s-a publicat nici un articol în presa bisericească, strict cu privire la drepturile omului;
- 3) în perioada 1976-1989 au fost publicate șase articole cu privire la documentul de la Helsinki, unde este atinsă și problema drepturilor omului;
- 4) este foarte posibil ca problema libertății religioase să fi fost expusă în alte articole, poate în pastoralele ierarhilor.

Așa cum spuneam și la începutul cercetării noastre, este nevoie de o anumită maturitate și de o foarte bună cunoaștere a contextului istoric, politic, social și religios din timpul regimului comunist, pentru a înțelege în mod obiectiv și corect relația dintre Biserica Ortodoxă Română și stat.